

HERINRICHTING OOST-GRONINGEN EN GRONINGS-DRENTSE VEENKOLONIËN

fig 1 Het herinrichtingsgebied en de 7 deelgebieden (Oldambt, Oude Veenkoloniën, Pekela's, Westerwolde, Kanaalstreek, Emmen en Nieuwlande).

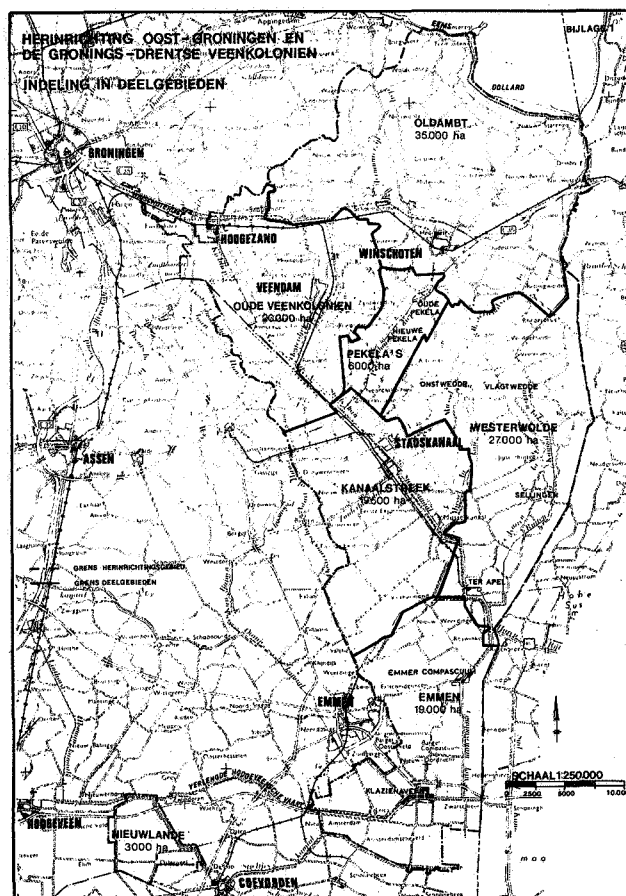
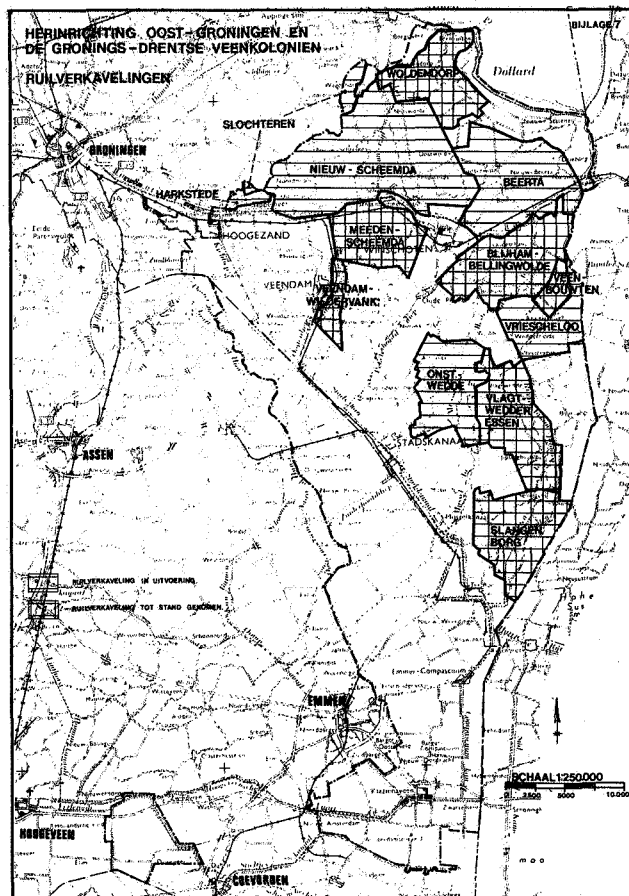

fig 2 De ruilverkavelingen in het Herinrichtingsgebied.

**“Brede opknapbeurt” voor gebied van
130.000 ha
Wil Casparie**

Op 1 januari 1979 werd de Herinrichtings wet van kracht, de lex specialis, die het wettelijke kader vormt van vele te nemen maatregelen ten aanzien van de herinrichting van Oost Groningen en de Gronings-Drentse Veenkoloniën. Het treft een gebied van een 130.000 ha met bijna 250.000 inwoners. In bijgaand artikel wijdt dr. W.A. Caspari hier een beschouwing aan. De auteur is palaeobotanicus bij het Biologisch-Archaeologisch Instituut, RU te Groningen en tegenwoordigde de Milieuraad Drenthe in de Herinrichtingskommissie.

Onstwedde, kijkje vanaf de (verdwenen) 1e Barlagerweg. Niet alleen aardappels en bieten in het inrichtingsgebied, maar veel vee loopt er niet rond.

Smeerling, beschermd dorpsgezicht. Schoonheid in eenvoud.

Een gebied van ongeveer 130.000 ha staat aan het prille begin van een “brede opknapbeurt”. Het betreft hier de Veenkoloniën en de landschappen Westerwolde en Oldambt. Men streeft naar verbetering van woon-, werk- en leefklimaat en de economische en maatschappelijke ontwikkeling van deze gebieden. In het kader hiervan zal een gekoördineerde en waar mogelijk geïntegreerde uitvoering van een zeer groot aantal maatregelen en voorzieningen plaatsvinden.

Die alles vermeldt de Herinrichtingswet, die 1 januari 1979 van kracht werd en die in de 2 provincies reeds tot zeer veel voorbereidende activiteiten heeft geleid: aanvankelijk in de Rekonstruktiekommissie en Voorbereidingskommissie, vanaf januari 1979 in de Herinrichtingskommissie.

Eind 60er jaren

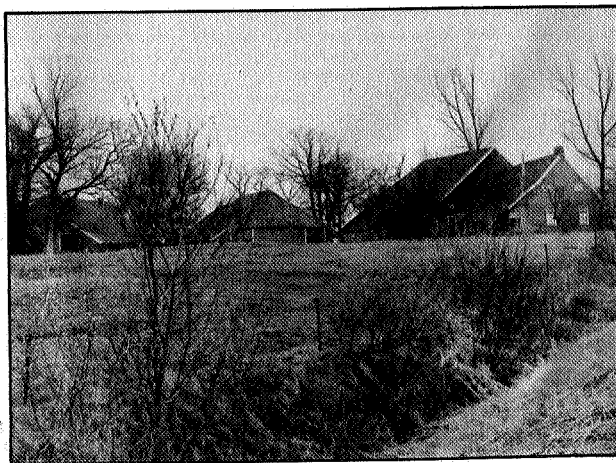
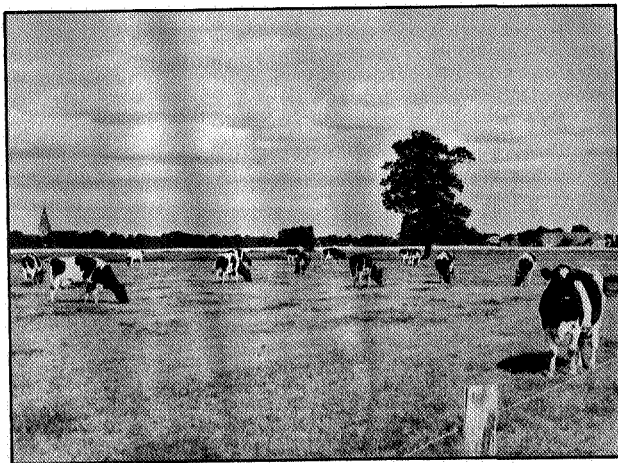
De ontwikkelingen in de agrarische sector in de Veenkoloniën werden tegen het

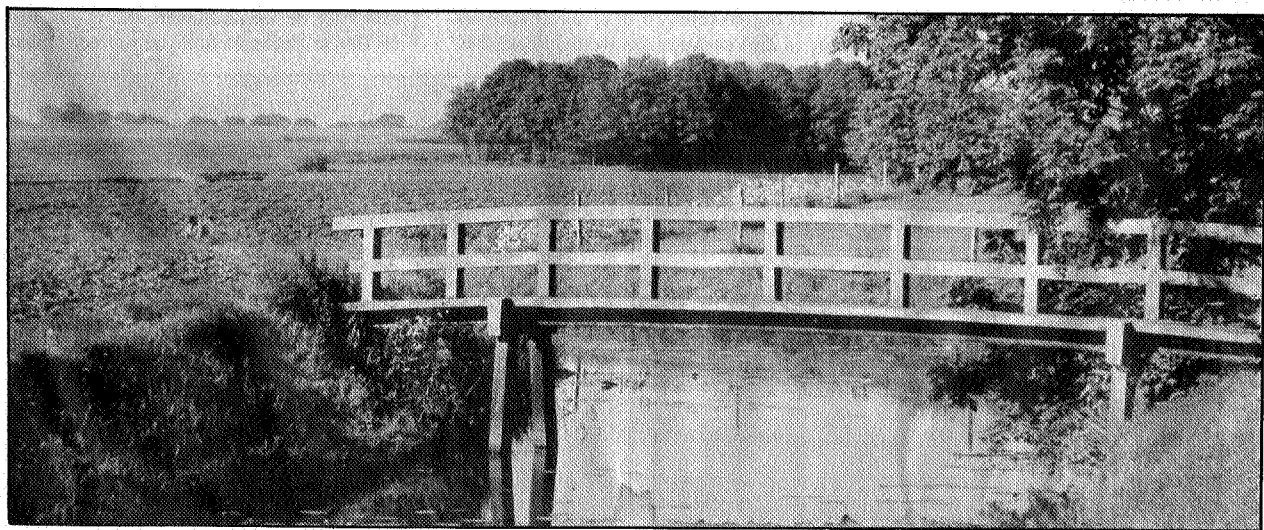
einde der zestiger jaren steeds vaker klem gezet. Dit werd veroorzaakt door de givenheden en de mogelijkheden en onmogelijkheden van het veenkoloniale landschap met zijn typische infrastructuur.

De landbouworganisaties in Groningen en Drente kwamen in deze periode met de wens dit veenkoloniale gebied te gaan ruilverkavelen. Deze wens werd opgeprikt door de provinciale besturen van Groningen en Drente, maar, zo voegden zij eraan toe, de problematiek van de stagnerende ontwikkeling van de werkgelegenheid en de economische activiteit in de Veenkoloniën -en ook elders in de 2 provincies- vraagt ook om actieve maatregelen, die niet los kunnen worden gezien van de wensen uit de landbouw.

Rekonstruktieplan

In overleg met de regering werd besloten een rekonstruktieplan op te stellen, niet alleen voor de Veenkoloniën, die gezamenlijk de Herinrichtingskommissie vormen, maar

wolde en Oldambt. Dit hele gebied van een 130.000 ha met bijna 250.000 inwoners diende in zijn geheel veelzijdig te worden heringericht. Een zg. "brede opknapbeurt", gedragen door provincie- en gemeentebesturen, belangenorganisaties ed. die gezamenlijk

Onstwedde, 1e Barlagerweg. Een karretje op de zandweg, die in de ruilverkaveling opgeruimd is.

Wessinghuizen, Westerwoldse A. Betonromantiek als oververbinding, vanwege het heilige geloof in moderne materialen.

Mussel A Kanaal, stuw bij de voormalige Onstwedde sluis. Aardappelschuimlandschap met biogasproductie; een idee voor de Avebe?

Vlagtwedde, Metbroek. Het grillige silhouet van stoere eiken in de winter.

de Herinrichtingskommissie vormen. De herinrichting beoogt de coördineerde en waar mogelijk geïntegreerde uitvoering van een aantal maatregelen en voorzieningen, zoals reeds genoemd.

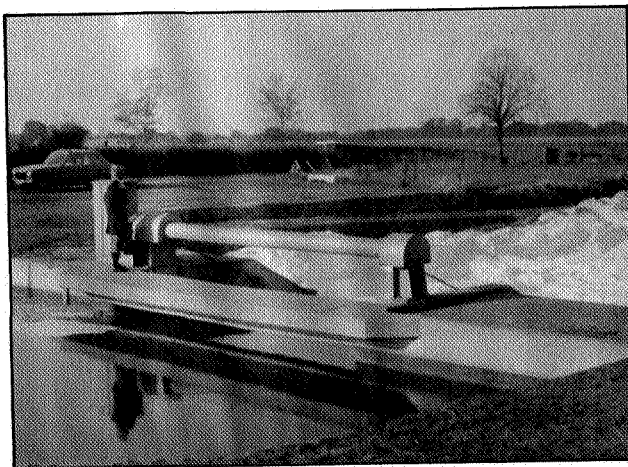
In de eerste maanden van 1980 is het eerste Voorontwerp Herinrichtingsprogramma aan de bevolking van het gebied ter discussie voorgelegd. Van de totale kosten van f 3 miljard draagt het eigen gebied -gemeente, waterschappen, enz.- in niet onaanzienlijke mate bij, nl. enige honderden miljoenen. En hierbij is zeker niet denkbeeldig, dat gemeenten hierdoor "failliet" kunnen gaan. Doch de wet voorziet in de mogelijkheid van aanvullende steun. Voorts moeten verschillende departementen, die de herinrichting dragen, de kosten uit hun begrotingen vrij maken.

Deelgebieden

Van Herinrichtingsprogramma tot de

realisatie van de gewenste werken, voorzieningen en maatregelen, zoals die in de wet zijn geformuleerd, is een lange weg. Om dit proces en vooral de voortgang goed in de hand te houden is het gebied in zeven deelgebieden opgedeeld (fig 1) en in elk gebied zal een deelgebiedskommissie een Herinrichtingsplan moeten maken. De goedgekeurde Herinrichtingsplannen zullen dan per deelgebied in uitvoering worden genomen, hetgeen voornamelijk in de jaren 1983-1995 zal plaatsvinden. Blokkommissies zullen in de meeste deelgebieden hieraan meewerken. Zeker een kwestie van lange adem, van veel vergaderen, veel geld en hopelijk veel werk.

In principe mogen de werken pas worden uitgevoerd als het Herinrichtingsprogramma is goedgekeurd, hetgeen medio 1981 kan geschieden. Doch hierop vooruitlopend is reeds een "versnelde uitvoering" van start gegaan en in de jaren 1980-1984 is er reeds

twijfel aan de door provinciale besturen gesuggereerde bufferfunctie van de gemeentelijke vertegenwoordigers. Tenslotte echter, na voortzetting van de kontakten, resulteerde dit in aanwijzing van drs. J. van der Deen, apotheker te Stadskanaal namens de Milieufederatie Groningen en schrijver van dit verhaal namens de Milieuraad Drenthe in februari 1978.

Stadskanaal, Veenhuizerstukken. Moerasje in een zandafgraving.

Stadskanaal en Muselkanaal. Bij alle verlaten hetzelfde beeld; de keerzijde van onze welvaartmedaille.

Stadskanaal, aardappelmeelfabriek De Toekomst — Twee Provinciën. Kultuurhistorisch en sociaal monument met een geurtje en een bijsmaakje. Bedreigde werkgelegenheid; bedreiging voor het welzijn.

De inbreng van de milieuorganisaties in de deelgebiedskommissies is structureel vastgelegd. In elke commissie is één plaats bestemd voor de partikuliere natuurbeschermingsorganisaties. De MFG en de MRD worden uitgenodigd hiervoor iemand voor te stellen. Inmiddels hebben de Milieuraad Drenthe en de Milieufederatie Groningen zich teruggetrokken uit alle commissies.

Geen hoofddoelstelling

Natuurbehoud is geen hoofddoelstelling van de Herinrichting. Men zou het een afgeleide doelstelling kunnen noemen binnen de hoofddoelstelling. Tot de uit te voeren maatregelen vermeldt de wet tav. natuur, milieu en landschap namelijk:

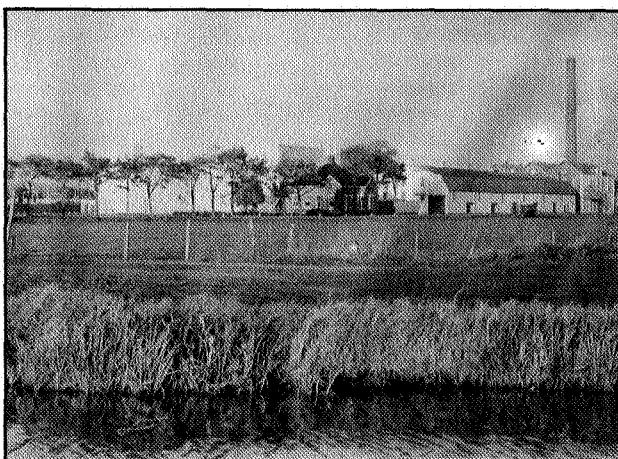
a het treffen van voorzieningen ten behoeve van het landschap en de openluchtrekre-

atie;

b veiligstelling en ontwikkeling van natuurgebieden en cultuurhistorische elementen.

Voor realisering van deze zaken is in de wet bepaald, dat hieraan binnen de Herinrichting maximaal 6400 ha landbouwgrond besteed mag worden (ongeveer 5%), te verkrijgen op basis van vrijwillige verkoop of eventueel via onteigening. Deze 6400 ha loopt als een rode draad door alles wat over recreatie, natuur, milieu, landschap, cultuurhistorische waarden enz. geregeld zal worden.

De vastlegging in de wet van deze 6400 ha is enerzijds een zeer aanvechtbare zaak, daar bijv. helemaal niet bekend was welke waarden aanwezig zijn en hoeveel oppervlak deze beslaan. Anderzijds is deze vastlegging toch wel een garantie, dat althans aan deze oppervlakte niet getornd kan worden door bijv. een verslechterde economische situatie of de behoefte vanuit andere sectoren.

Verschillen

De drie landschappen-Veenkoloniën, Westervolde, Oldambt- mogen dan economisch gelijksoortig zijn in de zin, dat ze met dezelfde werkgelegenheidsproblematiek te kampen hebben, in landschappelijke bouw en genese (wordingsgeschiedenis) zijn er grote, alom bekende verschillen. Het meest opvallend is natuurlijk wel de verschillende invloed van de arbeidende mens op de landschappelijke vormgeving.

Stadskanaal, Veenhuizerstukken. Vloeiend van De Toekomst — Twee Provinciën. Industriële afvalhoop, supervoederplaats voor weidevogels of natuurterrein?

Stadskanaal, Kromme Wijk, bij De Toekomst — Twee Provinciën. Van dit type brug waren er vroeger vele honderden in de Veenkoloniën.

Van de *Veenkoloniën* wordt vaak gezegd, dat dit een geheel door mensenhand gemaakt landschap is. Van natuurlijke waarden zou dan eigenlijk geen sprake zijn, althans niet de moeite waard om via veiligstelling of aankoop het primair agrarische karakter te ondermijnen. Dat ze er wél zijn en dat er ook andere in stand te houden waarden zijn zoals cultuurhistorische en beleefingswaarden, is nog lang niet aan iedereen in de Herinrichting voldoende duidelijk.

In *Westervolde* hebben de jongere ruilverkavelingen (fig. 2) behoorlijk schade toegebracht aan o.a. de samenhang van landschappelijke elementen en natuurlijke waarden. De dreiging van verdere aantasting is er nog steeds. De behoefte aan agrarische bedrijfsvergroting betekent, dat het *Westervoldse* hoevenlandschap niet (meer) veilig is. *Westervolde* heeft echter duidelijk méér functies dan alleen agrarische.

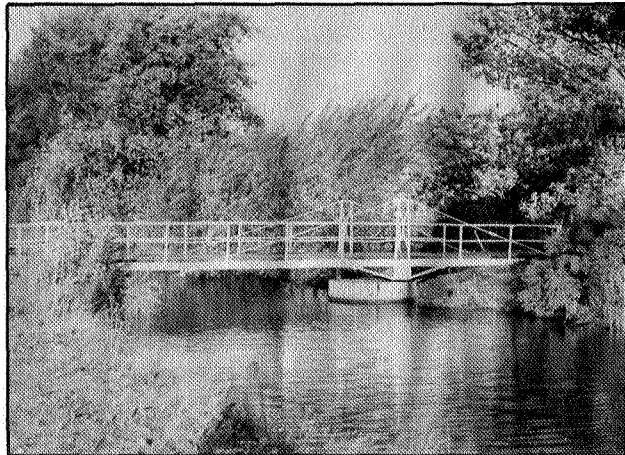
In het *Oldambt* zijn nog veel natuurhistori-

sche en ook wel natuurlijke elementen aanwezig. Recente ruilverkaveling heeft het gebied er niet fraaier op gemaakt.

Tot 1995 ruilverkaveling van 130.000 ha. De medeverantwoordelijkheid van de Milieuorganisaties.

Binnen de Herinrichting is vanuit de agrarische hoek de wens naar voren gekomen 130.000 ha te ruilverkavelen tot 1990 à 1995. Daarnaast staan nog heel wat meer cultuurtechnische werken op stapel. Mag men als milieuorganisatie daar medeverantwoordelijkheid voor nemen door te participeren in de Herinrichting?

Het zwaartepunt van dit alles ligt uiteraard in de *Veenkoloniën*. Vanuit hier is immers de herinrichtingsgedachte op gang gekomen. Met alle zorg, die bij ruilverkavelingen aan het landschap en andere aanwezige waarden in het gebied zal worden be-

steed, is het duidelijk, dat er ook heel wat zal worden opgeruimd. Kleinschaligheid, landschappelijke ritmiek, ontginningspatronen, reliëf, rust, waardevolle bebouwing, cultuurhistorische elementen -allemaal aspecten van het landschap- kunnen verloren gaan. Ze worden op zijn minst bedreigd door veel van de voorgenomen cultuurtechnische werken.

Op de vraag of je als milieuorganisatie medeverantwoordelijkheid mag nemen door te participeren in de Herinrichting past geen eenduidig ja of nee. De aanvankelijke aarzeling van MRD en MFG wijst daar al op. Toch is afzijdigheid ook een vorm van medeverantwoordelijkheid dragen, althans in de praktijk. Niet-meedoen betekent zeker, dat er kwalijker ingrepen zullen geschieden en dat de nivellering verder gaat. Niet-meedoen geeft de milieuorganisaties bovendien niet de garantie, dat ze er werkelijk buiten kunnen blijven. De milieuorganisaties kunnen er niet omheen, daar de Herinrichting teveel uitstraling heeft naar allerlei maatschappelijke aspecten, waarvoor juist deze organisaties zich inzetten.

Ideeën-armoede

Het meedoen van de MFG en de MRD betekent dus, dat zij zich medeverantwoordelijk voelen voor een zo goed mogelijk Herinrichtingsprogramma en zo verantwoord mogelijk realiseren van de plannen. De milieuvertegenwoordigers hebben echter niet de illusie, dat ze alle bedreigingen kunnen bezweren en erg enthousiast zijn zij ook niet over het concept-programma. MFG heeft hierover al eerder in Noorderbreedte opgemerkt, dat dit uitblinkt door een ideeën-armoede.....

Binnen de doelstellingen van de Herinrichting wegen voor de milieuorganisaties

de belangen van natuur, milieu, landschap en cultuurhistorie uiteraard zwaar. Verbetering van het woon-, leef- en werkklimaat in dit gebied houdt de noodzaak in van een zo gevarieerd mogelijk landschap, waarin vele waarden behouden blijven, in het bijzonder de differentiatie in het milieu. Nieuwe activiteiten moeten zorgvuldig worden ingepast. Voor zoveel mogelijk mensen moet het landschap de goede potenties bieden om te wonen, te leven en te werken.

Kommentaar MFG en MRD

In verband met dit alles houden de milieuorganisaties zich bezig met veel aspecten van de Herinrichting, hetgeen onder meer blijkt uit het uitvoerige commentaar, dat de MFG en de MRD hebben geleverd bij het ter discussie voorgelegde voorontwerp Herinrichtingsprogramma in begin 1980. Dit commentaar betreft onder meer:

- 1 de dreiging van het tussen wal en schip vallen van de behartiging van de cultuurhistorische aspecten van de Herinrichting als gevolg van een hiaat in de opzet hiervan;
- 2 de zorg, dat speciaal de lagere overheden onvoldoende gelden beschikbaar zullen hebben voor zaken van natuur, landschap en milieu;
- 3 het geven van een hoge prioriteit aan het handhaven en versterken van de landschappelijke waarden van Westerwolde;
- 4 veiligstellen van kwelgebieden in het Hunzedal langs de oostzijde van de Hondsrug nabij Exloo;
- 5 de waterbeheersing en de problematiek van de aanvoer van (vervuild) IJsselmeerwater;
- 6 de gevolgen voor het landschap van de verbetering van de agrarische structuur, zoals het opruimen van houtsingels en

het dempen van (delen van) wijken tby. perceelsvergroting en los- en laadplaatsen;

- 7 de problemen van de winderosie en de eenzijdige aanpak van de bestrijding ervan;
- 8 de beslist niet aangetoonde noodzaak van middelbaar tuinbouwonderwijs in Emmen;
- 9 de alternatieve landbouw;
- 10 het ontbreken van duidelijkheid betreffende de ruimtelijke ordening, omdat er geen zicht is op hoe de herinrichtingsplannen zich verhouden tot de bestemmingsplannen;
- 11 de thermische en chemische verontreiniging van het Zuidlaardermeer;
- 12 de veel te simpele voorstelling van vele aspecten van de problematiek, zoals de landbouwkundige structuur, die vooral te verbeteren zou zijn door meer aardappels en meer suikerbieten te verbouwen, en de werkgelegenheid, waarop eigenlijk geen visie te vinden is.

Een belangrijk deel van het voorwerk geschiedt, zoals gezegd, in werkgroepen. De milieuorganisaties zijn ook op dit gebied actief. De instelling van de werkgroep "wijken" die zich vooral met de beheers- en onderhoudsproblematiek van de plaatswijken bezighoudt, en van de werkgroep "cultuurhistorie" zijn ontwikkelingen, die mede dankzij initiatief van de milieuorganisaties mogelijk waren. In de werkgroep "6400 ha" zitten beide vertegenwoordigers van de milieuorganisaties. Uitgebreid en diepgaand hebben de MFG en de MRD gereageerd op de nota "Milieuhygiëne". Dit commentaar is gevoegd bij deze beleidsnota, die in de deelgebiedskommissies nog nader moet worden uitgewerkt. Of er veel van overeenblijft is voorlopig nog niet zeker.